کورد لە کوێی هەوڵەکانی هەموارکردنەوەی دەستووری عێراقدایە ؟

10-12-2020

نووسەرەکان

ناوەندی لێکۆڵینەوەی ڕووداو

کورتە : چەند ڕۆژ بەرلە ئێستا جارێکی دیکە لیژنەی هەموارکردنەوەی دەستووری عێراق لە پەرلەمان بە سەرۆکایەتی فالح ئەلساری کۆبووەوە و لەوەشدا، چارەنووسی ماددەی 140 مژاریکی گفتوگۆبووە

د.هەڵمەت غەریب-

راوێژکار لە ناوەندی لێکۆڵینەوەی ڕووداو|

بەرایی

چەند ڕۆژ بەرلە ئیستا جارێکی دیکە لیژنەی هەموارکردنەوەی دەستووری عێراق لە پەرلەمان بە سەرۆکایەتی فالح ئەلساری کۆبووەوە و لەوەشدا، چارەنووسی ماددەی 140 مژاریکی گفتوگۆبووە.[1] بەقسەی هەندێك لە پەرلەمانتارانی کورد بێت، ئەندامانی شیعە و سوننەی لیژنەکە داوای لابردنی مادەی 140 یان کردووە. هەرچەند ئەم خواستێکی نوێ نییە، بەڵام ئەم بابەتە جارێکی دیکە سەرنجی بۆ سەر خودی لیژنەی هەموارکردنەوەی دەستوور لە پەرلەمان رادەکێشێت.

ئەم لیژنەیە لەژێر کاریگەری خۆپیشاندانەکانی ئۆکتۆبەری 2019 دا و، وەکوو وەڵامێك بۆ داخوازیی خۆپیشاندەران و هێورکردنەوەی شەقامی ناڕازی، پەرلەمانی عێراق لە ڕۆژی 3/ 11/2019 بە بەشداری(31) پەرلەمانتار و بەپێی ئەحکامەکانی مادەی (142)ی دەستووری هەمیشەی عێراقی دروست کرا، تا کۆمەڵێ پێشنیار بۆ هەموارکردنەوەی دەستووری عێراق گەڵاڵە بکات. ئەمەش وەکوو هەوڵێك لە چوارچێوەی چاکسازیی سیاسی پێناسەکرا. لیژنەکە (6) ئەندامی کوردی تێدایە و سەرۆك و ئەندامانی لیژنەکەش، هاوشێوەی نووسینەوەی دەستوور، بە سازانی نێوان هەرسێ پێکهاتەی سەرەکی عێراق دیاریکران. بەجۆرێك سەرۆکی لیژنەکە پەرلەمانتارێکی شیعەیە و دوو جێگری کورد و سوننەیشی هەن. ئەو لێژنەیە سەرەڕای گرفتە یاسایەکانی بەردەمی، لەرووی واقعیشەوە کێشەی شەرعی بوونیان هەیە و ئەستەمە بتوانێت پێشنیارەکانی بۆ هەموارکردنەوەی دەستوور هەروا بەئاسانی تێبپەڕێت. لێرەشدا بە کورتی تیشك دەخەینە سەر گرفتەکانی بەردەم کاری لیژنەکە و شەرعیەتی کارەکانی وچۆنیەتی خستنە بواری جێبەجێکردنی بڕیارەکانی.

هەموارکردنەوەی دەستوور لەنێوان سەرۆکایەتی کۆمار و پەرلەماندا

هاوکات لەگەل دروستکردنی لیژنەی هەموارکردنی دەستووری عێراق لەلایەن ئەنجومەنی نوێنەرانەوە بەپێی حوکمەکانی مادەی (142)، سەرۆکایەتی کۆماریش بە پشت بەستن بە حوکمەکانی مادەی(126)، لیژنەیەکی بۆ هەموارکردنی دەستووری عێراق دروست کرد. بەر لەهەرشتێك پێویستە ئەوە بلێین، کەم دەستوور هەیە لە دنیادا بە دوو مادەی جیاواز یان دوو رێوشوێنی جیاواز بابەتی هەموارکردنی رێکخرابێت. لەوانەیە دەستووری عێراق یەکێك بێت لەو دەستوورە دەگمەنانەی کە ئەم بابەتەی رێکخستوە، هۆکارەکەیشی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ئەم دەستوورە کۆمەلێ ئەحکامی دژ بەیەکی تێدا جێکراوەتەوە وەك هەولێك بۆ راگرتنی هاوسەنگی نیوان پێکهاتە سەرەکیە پێکهێنەرەکانی عێراق. بۆیە بەو شێوە ئاڵۆزە بابەتەکەی رێکخستوە. سەرەتا دەبوو سەرۆکایەتی کۆمار پەلەنەکات لە دروستکردنی ئەو لیژنەیە، چوونکە ئەو لیژنەیەی کە سەرۆکایەتی کۆمار دروستی کرد نادەستووری بوو. چونکە مادەی (142) زۆر روونە و رێگە نادات بە کارکردن بە پێی مادەی (126) هەتا ئەو کاتەی مادەی (142) یەکلایی نەکرێتەوە. هەربۆیە بڕیارێکی دادگای باڵای فیدراڵی لەم بارەوە هەیە کە جەخت لەسەر ئەوەدەکاتەوە پێویستە کارکردن بە مادەی (126) رابگیرێت، تاوەکو پەرلەمان دەسەڵاتی خۆی بەپێی حوکمەکانی مادەی (142) پیادە دەکات. دیارە ئەمە بەشێکی گرفتی هەموارکردنی دەستوورە، بەشەکەیتری ئەوەیە کە پەرلەمانیش نەیتوانیوە بە رێکوپێکی دەسەڵاتی خۆی بۆ بابەتی هەموارکردنەکە پیادە بکات. چونکە لیژنەکە دوو گرفتی گەورەی هەیە: یەکەمیان تا ئێستا نەیتوانیوە نیسابی یاسای خۆی پڕبکاتەوە بۆ گرێدانی کۆبونەوە و یەکلایکردنەوەی ئەو مادانەی کە دەیەوێ بۆ هەموارکردنەوە پێشنیاریان بکات. دووەمیشیان بریتیە لەوەی کەوا لیژنەکە بەتەواوی ماددەکانی دەستووردا چوەتەوە بەمەبەستی هەموارکردنەوە، ئەمەش رێك پێچەوانەی چەمکی هەموارکردنەوەیە. ئەو کات ناتوانین بلێین هەموارکردن بەڵکو دەتوانین بڵێین گۆڕینی دەستوور. چونکە لە هەموارکردنی دەستووردا، دەکرێ تەنها چەند ماددەیەك هەموار بکرێتەوە نەك هەمووی. ئەمهش وایکردووە کاری لیژنەکە وەك پێویست نەچێتە پێش و پرۆسەکە خراب بشێوێت.

پەرلەمان دەتوانێت چی هەموار بکات؟

ئەو لیژنەیە کەوا بۆ هەموارکردنی دەستوور دروست بووە، بە سەرلەبەری دەستووردا چوەتەوە و کەم ماددە هەیە پێیدا نەچوبێتەوە و زیاد لە پێشنیارێکی بۆ هەموارکردنەوەی ئامادە نەکردبێت. جگە لە ماف و ئازادییەکان نەبێت کە ئەستەمە بتوانێت دەستکارییان بکات. بەڕای ئێمە، ئەوەی لیژنەی پێداچونەوە و هەموارکردنی دەستوور کردویەتی کردەنی نیە و نیشانەی ئەوەیە کە، پرۆسەی هەموارکردنی دەستوور بۆ کات کوشتن و خۆڵکردنە چاوی خۆپیشاندەرانە. یان بە واتایەکیتر، ئەو بەردەگەورەیەی کە هەڵیگرتوە نەتوانای ئەوەی هەیە

بیهاوێژێت نە کاری ئەویشە هەتا وابکات. چونکە سنووری دەسەڵاتی خۆی تێپەڕاندووە. سەرباری هەموو ئەوانەش، کارەکانی ئەم لیژنەیە هیچ شەرعیەتێکی نەماوە بەتایبەتە لە پاش (4)مانگی یەکەمی کارکردنیەوە، چونکە دەستوور زۆر بەڕوونی دەڵێت کە پێویستە لیژنەیەکی وەها کارەکەی لەماوە (4) مانگدا تەواو بکات و ئەو مادانەی کە دەیەوێ هەمواربکرێتەوە بیانخاتە بەردەم ئەنجومەنی نوێنەران. دیارە ئەم لیژنەیەی ئێستا ساڵێکە خەریکی کارکردنە، بۆیە بەحوکمی واقع ئەو لیژنەیە بە هەڵوەشاوە دادەنرێت، چونکە لە ماوەی دەستووری خۆیدا کارەکەی تەواو نەکردوە. مافی پەرلەمانیش بەپێی مادەی (142)ی دەستوور پیادەکراوەو جارێکی تر ناتوانێت لیژنەیەکی هاوشێوە دروست بکات بۆ هەمواری دەستوور لەعێراق. بۆیە هەرچی کاری لیژنەکە هەیە لەئێستادا نادەستووریە و هیچ شەرعیەتێکی نیە. پرسیارێکی سەرەکی و گرنگ لێرەدا سەرهەڵئەدات کە ئایا دەکرێت لیژنەیەکی ناشەرعی پێشنیاری هەموارکردنی دەستوور و پێدانی شەرعیەت بە مادەیەکی دەستووری بکات؟ بێگومان وەڵامەکەی نەخێرە. هەموو کارەکانی لیژنەکە و کارەکانی لەئێستادا وەك نەبوو وایە و پووچەڵە.

دەستکاری چی شتێکی کورد کراوە ؟

وەك لەسەرەتاوە ئاماژەم پێکرد پێداچونەو و پێشنیار بۆ هەموارکردنەوەی زۆرینەی برگە و مادەکانی دەستووری عێراقی کراوە، بەڵام ئەوەی جیگەی بایەخی ئێمە بێت لێرەدا، ئەو برگەو مادانەن کە پەیوەندیدارن بە مافەکانی کوردەوە لە چوارچێوەی ئەو دەستوورەدا. یەکێك لەو بابەتانە هەوڵدانە بۆ هەمواركردنەوەی مادەی(114) کە تایبەتە بە دەسەڵاتە هاوبەشەکانی نێوان دەسەڵاتی فیدراڵی و دەسەڵاتی هە رێم. بۆنمونە لە بابەتی پەیوەندیدار بە نوێنەرایەتی هەرێمەکان لەبواری دبلۆماسیدا دوو پێشنیار خراونەتەڕوو، بەڵام هیچیان جێگیر نەکراون. ئەوانیش یەکێکیان جەخت لەبوونی نوێنەرایەتی هەرێم لە چوارچیوەی بالوێزخانەکانی عێراق دەکاتەوە و پێشنیازی دووەمیش پێیوایە کە دەبێت نوسینگەی رۆشنبیری و کۆمەڵایەتی بۆ هەرێمەکان هەبێت. ئەمە سەرەڕای کۆمەڵی بابەتیتر کە بۆ هەرهەمووی، زیاد لە پێشنیارێك خراونەتەڕوو کە لەرووی واقعیەوە پرۆسەکە ئەستەم دەکات. هەرچی تایبەت بێت بە چارەنوسی مادەی(140)ی دەستووریشەوە، هەرچەندە هەوڵی زۆردرا پێشنیاری ئەوە بکرێت کەوا مادەکە بەیکجاری هەڵبگیرێت بەڵام، بەهۆی ناکۆکی نوێنەرانی کورد و رازینەبونیان هیچ پێشنیارێك بۆ ئەو گرفتە نەخرایەڕوو. بەڕای ئێمە دەبوایە نوێنەرانی کورد جەخت لەسەر ئەوە بکەنەوە کە ئەگەر قەرارە ئەو مادەیە هەمواربکرێتەوە، دەبێت ئەوان پێشنیاری زۆر پراکتیکییان بخستایەڕوو بۆ جێبەجێکردنی ئاسانی ئەو ماددەیە، تا هەرچی زووە دۆسیەی ناوچە کێشە لەسەرەکان یەکلایی بکاتەوە نەك ئاوا بە هەڵواسراویی بهێڵدرێتەوە.

کۆتایی

ئەوەی لێرەدا جێگەی هەڵوەستە لەسەرکردنە، ئەوەیە کە ئێستا هەندێك هەوڵی سیاسی هەیە هە کە دەیانەوێ مادەی (140) هەڵبگرن وبیکەنە بەشێك لەو پاکێجەی کەوا بۆ هەموارکردنی دەستوور ئامادە دەکرێت. پێویستە لایەنی کوردی و نوێنەرانی کورد لەبەغدا، لەبەرامبەر هەر هەوڵێکی دیکەی وەها یان هەوڵەکان بۆ دەستکاریکردنی دەسەڵاتەکانی هەرێم، رێگای دادگای باڵای فیدرالی بگرنەبەر، هەرچەندە ئێستا ئەویش پەکیکەوتووە و ناتوانێت کۆببێتەوە. چونکە لەو رێگەیەوە دەتوانرێت تانە لە هەموو بریارێکی لیژنەکە بدرێت و تەنانەت دەتوانرێت بریاری هەڵوەشانەوە و نادەستووری بوونیشی بدات. بۆیە دەکرێت وەك دوا ئامرازی بەرگری لەدژی هەر هەوڵێك بۆ دەستکاریکردنی دەسەڵاتەکانی هەرێم و مافە جێگیرکراوەکانی کورد لەدەستووردا بەکاربهێنرێت.

- [1]

https://ar.parliament.iq/2020/12/07/%d9%84%d8%ac%d9%86%d8%a9-%d8%a7%d9%84%d8%aa%d8%b9%d8%af%d9%8a%d9%84%d8%a7%d8%aa-%d8%a7%d9%84%d8%af%d8%b3%d8%aa%d9%88%d8%b1%d9%8a%d8%a9-%d8%aa%d8%b3%d8%aa%d9%83%d9%85%d9%84-%d9%85%d9%86%d8%a7%d9%82-4/